

Inspiració popular i creació literària: uns quants exemples nord-catalans (1883–1960)

Estel Aguilar Miró (Perpinyà)
Martine Berthelot (Perpinyà)

Summary: How have northern Catalan writers used references present in the oral tradition (characters, places, themes and motifs) to recreate them and enrich their creative work? We will see, first, the influence of the tales, or what was left of the half-forgotten traditional tales, in the resumption or, properly said, re-elaboration made by poets such as Caseponce, Pons, Cerdà, Brazès, which allowed them to expand their creation rehearsing another literary genre. Then, looking at poetry, we will highlight the forms in which writers such as Pepratx, Bonafont or Berga merge popular poetry with their own poetic imagination.

Keywords: Northern Catalonia, Roussillon, oral literature, literary creation, prose, poetry ■

Received: 17-04-2021 · Accepted: 08-09-2021

■

L'ús de temes i motius populars en la producció literària rossellonesa¹ del segle XIX troba els seus orígens en el redescobriments de la tradició oral que l'aire del temps romàntic retorna a l'honor per tota Europa i, de manera més radiant, a Catalunya amb la Renaixença de la llengua i la cultura catalanes. Influenciat pels provençals i pels occitans al nord, i pels cosins catalans al sud, el Rosselló participa d'aquest moviment. Des de la simple al·lusió a criatures mitològiques i fantàstiques (Pirene, gegants, dimonis, simiots, babau, goges, fades, etc.) fins a la reescriptura de contes d'orígens incerts; des de l'humil sacerdot avorrit en el seu ministeri perdut pels Aspres o del Vallespir fins a l'escriptor reconegut a París o Barcelona; des

1 Aquest article s'emmarca en una línia de recerca que ha rebut finançament del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats a través del projecte «Literatura popular catalana: gèneres, conceptes i definicions» (PGC 2018-093993-B-100 MCIU/AEI/FEDER, UE).

de les elegies florides de Pepratx i Bonafont fins als contes reelaborats per Cerdà o Brazès, la creació literària nord-catalana està plena de referències a la literatura popular. Aquest terme abastaria tots els gèneres reconeguts pels folkloristes (cançons, contes, llegendes, històries, però també refranys, màximes, escrits, faules...) transmesos oralment durant segles fins a la seva ràpida desintegració al segle XIX. En una senzilla mirada cap al passat més recent, apareixen ja grans noms de la poesia i de la prosa nord-catalanes que des de 1870 desgranen tot allò que la tradició oral pot dipositar al nord de les muntanyes pirinenques.

■ 1 Inspiració popular i conte

El 1886, Mossèn Jacint Verdaguer marca tendència amb l'èpica *Canigó* que sembla despertar la consciència lingüística, cultural i identitària al Rosselló, ja que, seguint-li les petjades, molts erudits locals –sovint eclesiàstics– poetitzen mentre redescobreixen, recopilen, publiquen diversos exemples de literatura popular: Julien Delhoste, Pierre Courtais, Josep Bergnes, fins i tot Justí Pepratx i Josep Bonafont, algunes mostres dels quals es podran apreciar en les pàgines següents.

La poesia és durant molt de temps el gènere preferit de la creació literària del Rosselló. Durant l'època de la Renaixença rossellonesa (1883) i de la Société d'Études Catalanes (1906–1912), la tradició oral hi és present per petits tocs, per al·lusions per tal d'embellir aquesta vena poètica. Encara serà així, més tard, amb els jocs florals de la Ginesta d'or on, entre d'altres, Simona Gay (1898–1968), primera dona que publica poemaris i folklorista rossellonesa per excel·lència, uneix els dos gèneres. Germana petita de Josep Sebastià Pons, troba el seu propi camí, la seva pròpia ploma. Brescolada per les cantarelles de la seva dida i inspirada després en les cançons i les pregàries que recollia prop de velles camperoles, la seva poesia palesa la tradició oral. Als anys cinquanta, arriba el moment en què els escriptors s'apoderen literalment del fons llegendari i popular que «reconstrueixen» o reelaboren –és clar, segons els moviments propis del conte– però, amb el seu propi estil i preocupant-se per l'harmonia de les diferents peces que reuneixen per editar-les, com veurem a continuació amb Pons, Cerdà o Brazès. Tanmateix, aquesta dicotomia d'èpoques i gèneres (poesia / prosa) no és gaire clara, donat que ja a principis del segle XIX Esteve Caseponce s'il·lustra amb els seus famosos contes vallespirencs en aquella prosa seva tan personal i tan singular.

Per a aquests literats de parla catalana, defensors del regionalisme cultural al voltant del professor i escriptor Jean Amade, la salvaguarda de la llengua rossellonesa (perquè aquí es tracta de *salvaguardar* una llengua en perill i no de *recuperar-la* com al sud²) també passa per la salvaguarda de la tradició popular, que primer s'ha de desniar allà on s'amaga. O sigui, entre els seus parlants en pobles remots, en masoveries aïllades o prop dels diferents treballadors del bosc («*bergers, bûcherons, travailleurs de la terre, âmes rustiques et simples, gens qui passent leur vie en contact direct avec la nature*») per després recollir metòdicament o religiosa les seves diverses expressions. El mateix Amade instava els seus amics poetes a buscar i salvaguardar la poesia popular, essencial, segons ell, per a la producció literària: «Ces recueils» –escriuí el 1911– «devront, au contraire, encourager le poète et le compositeur à l'utilisation des thèmes populaires, source inépuisable où ils viendront rajeunir leur art et dont la fraîcheur circulera dans toute leur œuvre» (Amade, 1911: 299–303).

Pràcticament tots els escriptors d'aquella època aniran en busca d'aquests homes i dones dels pobles o de la muntanya, darreres generacions que encara coneixen més o menys les cançons, els contes, les velles llegendes, les pregàries o les dites. Després, cadascun, a la seva manera, cultivarà els tresors de la poesia popular que hauran recollit. Per tant, és un fil de vegades tènue, de vegades discontinu o de vegades més fort, que uneix la inspiració popular i la creació literària rossellonesa. Fem una ullada a l'enfocament de la literatura oral d'aquests autors i dels seus contemporanis.

■ 1.1 Esteve Casaponce

El 1907, **Esteve Caseponce** (1850–1931) va publicar els seus *Contes vallespirencs del temps de les encantades* (Perpinyà: Payret) que ja feia temps que difonia a les butlletes locals sota el pseudònim de Mir y Nontoquis, relats dels quals l'escriptor Jean Amade ressaltà la «constant i sorprenent traça a passar del domini del real a l'irreal, és a dir, de la vida al somni, de l'observació a la fantasia, més ben dit encara, al meravellós» (Amade, 1931: 15). Aquest «meravellós» el reprendrà als anys trenta amb l'adaptació a la llengua i la cultura del Rosselló de més de cent faules del cèlebre Jean de La Fontaine. Caseponce, segons Pons «*le plus aimable des conteurs*» (Pons, 1908: 47), és un sacerdot eloqüent, lliure, fantasiós, enamorat de la llengua rossellonesa fins

2 Veure Berthelot (2018).

al punt de notar els mots i els girs de tota la gent humil amb qui parla. I àdhuc utilitzant la llengua vallespirenca de la seva infantesa quan es dirigeix els fidels pagesos dins l'església abacial d'Arles de Tec:

Ce n'est pas en vain que Mir y Nontoquis s'est promené dans le jardin roussillonnais où fleurissent les contes ; il en fait son choix et il en a conservé le parfum. Aussi bien, ils méritent leur titre ; ils sont doublement Vallespirenchs, et par leur essence et par leur style. D'ailleurs, la plupart lui ont été racontés par « une bonne chrétienne d'Arles ». [...] Si la « bonne chrétienne » perd le fil de ses histoires, si elle le laisse tomber au milieu des digressions, Mir y Nontoquis saura lui rappeler l'ordre des aventures. [...] Et comme (il) n'oublie jamais sa mission, sa transcription ne sera pas toujours exacte ; il modifiera ses contes, ou mieux, il les parera de l'intention morale et religieuse qu'ils avaient certainement à l'origine. [...] Si l'origine en est populaire, on trouvera de nombreux développements qui, sans contredit, appartiennent à Mir y Nontoquis. Son âme de prêtre et de poète y transparait sans cesse, il y donne ses impressions personnelles, ne néglige pas les coutumes locales. (Pons, 1908: 48–50)

Caseponce és, per tant, el primer contista-*contaire* que poua obertament dins la llengua i la cultura popular. Tot i que se sol adaptar, en comparació amb els altres tres grans noms que s'esmenten a continuació, potser és l'únic que s'adhereix més al material que recopila, tot i donant-li aquest llenguatge ric i original que li és tan peculiar. Després de Caseponce, no va ser fins després de la guerra i dels anys cinquanta que tres dels més grans autors del Rosselló van actualitzar el folklore.

■ 1.2 Josep Sebastià Pons

Nom distingit de la literatura rossellonesa, el poeta illenc **Josep Sebastià Pons** (1886–1962) es va interessar molt aviat per la tradició popular que divulgava en forma de poemes o bé de contes, sobretot a través de la *Revue Catalane*.³ Ens situem en la primera dècada del segle vint. Amic i contemporani d'Amade, el qual va escriure diversos articles sobre la necessitat urgent de recuperar la poesia popular, Pons va seguir el seu exemple i també es va dedicar a la recerca de la tradició popular. Més tard s'interessà en les cançons, les corrandes, els goigs i cançons de Nadal, tot allò records de la seva infància, que col·lectava, o bé apuntava, per reutilitzar-los en els seus escrits si bé de manera molt diferent i ben sovint d'una forma subtil,

3 Per exemple, el poema «Dona d'Aigua» (Pons, 1907: 56), la llegenda en vers «La cinta meravellosa» (Pons, 1907: 305), el conte «A ca l'avi Met» (Pons, 1908: 47–51), entre d'altres.

diluïda en l'esteticisme literari, postura que ell mateix defensava com a poeta i prosista (Berthelot, 2018: 526):

Havent-se fixat per model la cançó popular, Pons la integrà a la seua obra de manera molt diversa. No fa sempre de bon destriar les capes de manlleus de la poesia a la cançó: citació de la lletra, captura de l'esperit, reproducció d'una forma, record d'un ritme, cançons i cantants reals o metafòrics, deutes d'uns i altres a l'entorn natural. (Valls, 2016: 79)

Però va ser molt més tard, quan ja era reconegut entre els grans poetes del Rosselló, i –com afirmà ell (Pons, 1973: 13)– influenciat per l'exemple del seu amic Caseponce, que es llança en la prosa narrativa amb el *Llibre de les Set sivelles* (1956), títol en què els folkloristes reconeixeran una vella rondalla catalana.⁴ El poeta d'Illa ho explica a un dels seus amics:

Amb el mes d'octubre m'ha tornat el gust d'escriure. No pas poesia. N'he perdut el raig o el secret. La prosa, quan accepta la confiança, és l'equivalent moderat de la poesia. Amb tot cal que sigui prosa, netament prosa. Ara veig el que és o el que serà el *Llibre de les set sivelles*, el camí que va seguint, els límits i els marges que li assenyalen la direcció. La forma elemental del conte és la que em convé. El conte m'encamina vers la fauna i la mitologia. Se preocupa molt més de la vida, del so de la paraula. Aviat llegireu el meu *Conte de sant Pere*. (Pons, 1973: 25–26)

Desgranats al fil del calendari cristià, dels reis mags, dels sants, i també dels ocells, dels insectes i de la natura, l'encís, la màgia i la mirada poètica i profunda del gran autor rossellonès poblen cadascuna de les magnífiques pàgines d'aquest llibre de «sivelles».

■ 1.3 Jordi Pere Cerdà

Va ser el 1958 quan **Jordi Pere Cerdà** (1920–2011) publicà les seves *Contalles de Cerdanya*. Antoine Cayrol (el seu veritable nom) encara era jove quan, a partir de 1944, va recollir les cançons populars de Cerdanya i Rosselló, prop de dones camperoles que va enregistrar; en coneix el contingut i el valor, fins i tot si el gènere no està més en sintonia amb la moda (Cerdà, 2017). Les *contalles*, per la seva banda, són «escrites» més tard arran de la crida d'Albert Manent, que vol animar els poetes rossellonesos de l'època a recórrer a la prosa. La publicació de les contalles també obeeix, en paraules de Cerdà, a la «necessitat intel·lectual» de mostrar als intel·lectuals progres-

4 «Lo llibre de les set sivelles», en Thòs i Codina (1866).

sistes de la postguerra la riquesa cultural amagada de l'imaginari popular (Cerdà, 2001: 10). Cerdà no només mostra el «meravellós que hi és natural», sinó també el sentiment social i moral inherent a aquests contes (Cerdà, 1961: 10). Col·lector, mediador i recreador literari, explica el seu mètode de la següent manera:

Vaig arreplegar cançons i vaig arreplegar cassos, és el mot utilitzat per les meves dictaires. Va fer-me viure moments feliços, de vegades angoixosos, quan les paraules arriben a copa de vida, pujant de l'abisme oblidat. [...]. L'arreplega que presento s'ha feta massa tard per poder voler-la perfecta.[...] No provo de fer meu el que no me pertany, la veu oral ho ha dut fins a mi, quasi a punt de perdre's, i amb una formulació massa esquifida, per transcriure-la tal qual; mes l'esperit n'és respectat en propi. Sóc massa amant de tot el que és nostre, sobretot venint del poble, per amagar o bescanviar les parts respectives de cadascú. (Cerdà, 2001: 10–11)

Les contalles es reediten el 2001 amb el títol *La dona d'aigua de Lanós, contalles de Cerdanya* incrementant-se precisament amb aquest conte epònim.

■ 1.4 Edmond Brazès

Tornem al Vallespir, bressol de molts escriptors nord-catalans: el ceretà **Edmond Brazès** (1893–1980), deixeble, amic i confident de Pons que el va animar a escriure, també va entendre l'interès de la poesia popular i no es va quedar enrere amb les seves *Històries de veïnat* (1965) directament recollides d'«aquells contaïres desproveïts d'instrucció que sabien encantar només amb expressions usuals», i encara menys amb *La neu* (1970), una obra de teatre més aviat breu de la qual Esteve Albert considera el següent:

[...] l'autor hi segueix el fil de la versió d'una llegenda de fades que el seu conterrani mossèn Esteve Caseponce va posar en vers sota el títol *L'estovalola de les encantades*. Hem d'agrair a l'autor de *La neu* que ens hagi permès de variar una mica el seu text per encaixar-lo al fons comú de la llegenda esmentada, estesa per diversos països i àmpliament representada en el folklore català. (Albert i Corp, 2003: 72)

Efectivament, constatem nombroses goges, fades, encantadores o bruixes en *La neu*, i molta imaginació a les seves *Històries de veïnat*: ni una d'elles sense referència a l'imaginari, a la llegenda, a l'«al·lucinació» o a les «figures hipotètiques» dels sants, a la mitologia d'aquests animals que ens envolten, ja siguin de casa o del bosc. Del llop, figura mítica si n'hi ha, no només hi dedicarà un conte, sinó que escriu:

Una abundant literatura oral ha estat suggerida pel tema dels llops. La imaginació popular hi ha deixat transparentar una impressió de por a través d'una ampla part d'invents, en què és donat al llop un paper burlaner: una manera de revenjar-se de les maldats sofertes, per a alleugerir l'esperit d'una al·lucinació permanent. (Brazès, 2003: 65)

Brazès, Cerdà, Pons, Caseponce, a través d'una prosa rossellonesa saborosament bucòlica i increïblement rica, van oferir contes coneguts i reconeguts actualment, i fins i tot traduïts a altres idiomes. La poesia, en canvi, va expressar més discretament la cultura popular, encara que hagi estat menys coneguda fins als nostres dies. En les pàgines següents, és a través de la poesia que descobrirem com s'ha tractat subtilment la tradició oral, homenatjant tres autors: Pépratx, Bonafont, Berga.

■ 2 Inspiració popular i poesia

Pépratx, Bonafont i Berga són tres autors que exemplifiquen els vestigis de literatura popular en la poesia de creació pròpia nord-catalana entre finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX. Així, s'hi fa palès el caràcter narratiu rondallesc en la poesia, de vegades fins i tot explicat en els subtítols dels poemes; també s'hi constata en la poesia escrita d'aquests autors el caràcter vocatiu típic de la poesia improvisada, els models de la cançó popular, la versificació popular d'heptasil·labs o d'octosil·labs amb rima creuada o encadenada, les formes populars de la llegenda històrica urbana i dels goigs passats per un filtre ben retòric, i els poemes metaliteraris on la presència dels contes i de les cançons recobra més que importància. Aquestes són les característiques que es desglossaran en les següents línies a través de la ploma i l'aportació d'aquests tres grans autors.

■ 2.1 Justí Pépratx

Justí Pépratx (Ceret, Vallespir, 1828 – Perpinyà, Rosselló, 1901), propietari, catòlic i traductor, esdevé el màxim representant de la Renaixença rossellonesa (1883) amb un objectiu clar: «*le réveil de l'âme roussillonaise*» (Camps, 1986: 38). La seua activitat literària,⁵ concentrada entre 1880 i 1888, es basa

5 L'obra de Justí Pépratx està formada per: *Ramellets de proverbis, màximas, refrans y adagis catalans, escollits y posats en quartetas* (1880); *Espigas y flors. Obretes d'En Pau Farriol de Ceret* (1884); un estudi de fraseologia popular, titulat «Comparaisons populaires les plus usitées dans l'idiome catalan» (Pépratx, 1884c : 345–347); l'edició de la cançó de la companyia de bandurristes i guitarristes *L'Estudiantina Catalana* (1885); un estudi sobre Verdaguier titulat *Canigó : Étude bibliographique du nouveau poème catalan de Jacinto Verdaguier* (1887);

en prendre la llibertat artística per elaborar literàriament el material folklòric o per crear poemes de collita pròpia amb formes populars. En els títols de les obres de Péprax s'observa el vocabulari utilitzat en els cànons de les enquestes motivades per decret imperial de 1852 pel ministre de la Instrucció Pública, Hyppolite Fortoul, provençal, felibre i amic de Frederic Mistral. Aquest convidava el clergat, els mestres, notables i lletraferits a col·lectar cançons populars per publicar-ne un recull. Es tractava d'un decret que incitava a «collir» productes de la terra: «flors», «espigues», «ramallets» o «gerbes» (Berthelot, 2018: 539).

Justí Péprax publica la seua primera obra en 1880, titulada *Ramallets de proverbis, màximas, refrans y adagis catalans, escollits y posats en quartetas*. En aquesta obra reuneix literatura oral, i, com el seu títol indica, la transposa en quartetes d'heptasil·labs, afegint-hi la traducció francesa. Després de dedicar el llibre a la Societat per l'estudi de les llengües romàniques de Montpeller, escriu un pròleg en vers titulat «Als uns y als altres» (Péprax, 1880: 2–3), format amb una única estrofa, o amb una espècie de sonet aglutinat, de catorze versos heptasil·labs, típics de la literatura popular, i rima abbcddcdeedd. En aquest pròleg ens presenta el que vindrà a continuació:

Un jardinet de proverbis
màximas, refrans, adagis
paraules dels nostres avis

Recorda als lectors que «som germans / dels vells y bons Catalans» i que dels catalans els lectors comprovaran «la sabiduria». Aquest pròleg de creació pròpia en una obra de recol·lecta folklòrica mostra com aquests primers col·lectors autors del segle XIX no tenen una voluntat d'etnografia sistemàtica, sinó que el seu interès per la literatura popular recau en una afició per la llengua, per la cultura catalana i «per la tradició oral en sentit ampli, en tant que substrat identitari» (Berthelot, 2018: 536). El llibre està compostat per set parts, etiquetades amb un element de la natura: set «ramallets» de diferents tipus de «flors»⁶ que corresponen a diferents temes. L'obra acaba amb l'apèndix «Pagesias», un conjunt de màximes rurals i frases fetes del món pagès.

i *Pa de casa. Llibret de versos d'En Pau Farriol de Ceret* (1888). És l'ambaixador i principal traductor al francès de Verdagner, com ho atesten, per exemple, *L'Atlantida: L'Atlantide* (1884) o *Le Roussillon: fragment du poème inédit Lo Canigó* (1886).

6 «Flors de vida», «Flors del món», «Flors de la terra», «Flors de tot temps y tot color», «Flors de casa y de taula», «Flors del casament» i «Flors de recreo» (Péprax, 1880).

En *Pa de casa. Llibret de versos* (1888), a part de diverses mostres de literatura popular versificades i passades pel filtre literari, com cançons, faules de tradició oral o traduccions de Jean de La Fontaine, també s’hi constaten característiques de la literatura popular en poemes de creació pròpia. Un exemple és «La caritat per amor de Déu. Rondalleta» (Péprats, 1888: 5–6), una composició lírica dedicada a Jacint Verdaguer en un context ben determinat.⁷ El poema és una recreació que incorpora el subtítol «Rondalleta, dedicada a Mossen Jacinto Verdaguer» i mostra així la naturalesa popular de la composició, ja que té un marcat caràcter narratiu i religiós. Composat per vint versos irregulars amb rima consonant i avariada excepte en algun cas, narra l’episodi de dos germans petits, «fills de una mare cristiana», que es troben «un pobre vell espelligat» en una capella mentre berenen al camp. El miren «ab candorosa pietat» i li donen una llesca de pa del seu sarró cadascú. El petit demana a sa germana qui advertirà la bona acció que acaben de fer, i en la resposta de la germana gran, en l’últim vers, trobem el missatge moral del poema: «Ningú, fillet ; pero lo Bon Deu ho veurá».

Una de les característiques de la poesia de Péprats és la incursió del caràcter vocatiu típic de la poesia improvisada, com es constata en el poema «Una flor»⁸ (Péprats, 1888: 34–35), compostat per set quartetes d’heptasil·labs amb rima creuada abba:

¿Una flor per vostra filla,
Una flor me demanau?
Mès ella, no hi pensau?
De las flors es la pubilla.

Com la majoria d’autors nord-catalans, Péprats recorre a la forma de la cançó popular per elaborar les seves composicions. «Los Rastanyols» (Péprats, 1888: 61–63), com bé ens indica l’autor, és una «Canso. Que’m demanaran una colla de joves, que solian aplegarse à la vetllada en lo café de la Llotja y s’havian dat aqueix nom». Les cançons de creació pròpia solen incorporar també el refrany. En aquest cas, ens trobem amb cinc es-

7 Tal i com explica Roca Ricart (2021), en gener de 1885 Francesc Matheu enceta l’edició de l’àlbum *Charitas. Catalunya-Andalusia* (que mai s’arriba a publicar), els beneficis del qual servirien per ajudar els damnificats d’uns terratrèmols ocorreguts a Andalusia l’any anterior. Matheu demana la col·laboració d’erudits de tota Europa, i el poema de Péprats és una de les contribucions literàries. Estava signada a «Perpinyà, lo día de la Purificació del any 1885» (el 2 de febrer), encara que en *Pa de casa* no apareix aquesta signatura.

8 Dedicat «al poeta provensal, en Joan Monné, fill de Rossello, pel casament de sa filla».

trofes de vuit versos decasíl·labs, amb cesura masculina en la quarta síl·laba, intercalades amb el refrany següent:

Tantarantan, los Rastanyols,
Ni blanchs, ni negres,
Viuhen alegres.
Tantarantan, los Rastanyols,
Sempre contents, cantan com rossinyols

Al llarg de la cançó, descriu els membres de la colla i les activitats que fan. En l'última estrofa, resumeix les seues qualitats i demana a Déu que els procuri salut i pau: «Los Rastanyols à tots fan bona cara. / Deu los hi done à ells salut y paul».

Com acabem de veure, les creacions de Pépratx amb versos característics de la poesia oral evidencien la fragilitat fronterera de la primera meitat del segle XX entre aquests dos tipus de literatura, aspecte que també es pot constatar en Josep Bonafont i en Pau Berga, com es comprovarà a continuació.

■ 2.2 Josep Bonafont

Juntament amb Justí Pépratx, un altre corresponent actiu de la Renaixença rossellonesa és **El Pastorellet de la Vall d'Arles**, pseudònim de **Josep Bonafont** (El Soler, Rosselló, 1854 – Illa, Rosselló, 1935). Després de fer els seus estudis, el 1879 és nomenat vicari a Arles, d'on naix el seu pseudònim Lo Pastorellet de la Vall d'Arles. És capellà en diversos pobles i degà a Illa, on s'hi quedarà una trentena d'anys fins traspassar (Camps, 1986: 42). Bonafont també és devot de Jacint Verdaguer, restaurador i impulsor de la llengua i la literatura catalanes al Rosselló, i instigador de la utilització de la llengua catalana en la predicació catòlica. El 1883 s'involucra de ple en les festes literàries de Banyuls de la Marenda i l'any 1889 guanya un premi extraordinari als Jocs Florals de Barcelona amb el poema «Lo Rosselló».

Com Pépratx, en l'estudi de l'expressió literària de la llengua catalana inclou la recerca de la literatura popular. De fet, «recollia els mots del *terroir* prop de la gent del poble inspirant-se de la història local» (Berthelot, 2018: 515). El 1882 publica *Les bruïxes de Careença*, d'Antoni Joffre, i en la introducció titulada «Cúrta Enrahonada» (Lo Pastorellet, 1882: 5–7) exposa una oda a la llengua i a la poesia catalana. També fa referència a la poesia popular, a la llengua dels avantpassats passada oralment de generació en generació i expressada a través la cançó. Es confirma novament com les fronteres

entre poesia culta i poesia popular queden ben desdibuixades en aquesta època:

Oh ! qui me donarà d'ohir les cançons dels meus avis!... Que d'altres per s'espessar llurs desitjs y satisfèr llur imaginació rodejint la terra y lo mar, cercant sempre meravelles de mès en mès encantadores; que contemplint ab lligítima admiració las Pyramidas, ahont dormen los Pharaons; lo Palaci dels doges de Venise ó bè los rius perfumats y los boscos misteriosos de l'Amèrica... per mí, hi ha una maravela que voldria contemplar : à la cayguda del sol de maig ohir las veus dels nostres pares suspirant una albada antiga en un parlar que vé del cel ! Ah! Sí, lo nostre parlar vé del cel ! Recordate, lo ranz dels Pirineus : Montanyas regalades, ab loqual la ditxosa mare gronxola ja lo seu infant; recordate eix plany melodiós del Compte Guilhem loqual, segons Raynoaurd, no se pot traduir en ninguna altre llengua, perquè es una flor pubilla y delicada de laqual es menester respirar lo perfum sobre la arrel maternal; remúga entre tos llabis los versos melancólichs del Pardal quant se cotxaba.

Aquesta crida exemplifica com els poetes i literats rossellonesos de final de vuit-cents senten atracció per la tradició oral. Entenen el folklore com a literatura, i els elements de la natura del paisatge són els identificadors de la llengua i del territori. L'interès forma part de l'ideari romàntic: el folklore és patrimoni de la gent rústica i camperola, desapareix, com la llengua, i és urgent fer-ne recollida, sobretot pel que respecta la poesia popular (Guiscafrè, 2008: 21).

El 1884 publica *Garbèra catalana*, una antologia amb poemes de poetes renaixencistes del nord de les Alberes (Pépratx, Talrich, Boixeda...) i del sud (Armengol, Guimerà, Verdaguer...) que conté igualment algunes mostres de literatura popular. Aquesta obra resumeix i condensa el primer esforç de la Renaixença al Rosselló portada a terme pels eclesiàstics (Pons, 1907: 328). Al canvi de segle, publica un estudi sobre els goigs a la *Revue Catalane* (1907), edita *Conte nou* (1911) i elabora un refranyer català que resta inèdit (Rifa i Teisseire-Dufour, 2004: 109). Els seus poemes lírics apareixen recollits el 1887 en *Ays. Elegías catalanas* juntament amb reformulacions de composicions folklòriques.

Ays. Elegías catalanas (1887) és un conjunt de vint-i-vuit composicions on es presenta una poesia caracteritzada per una versificació clàssica a la manera de Delille amb versos alexandrins, que respon a la tendència poètica dels rossellonesos de l'època, els quals resten quasi sempre fidels a la mètrica francesa tradicional (Pons, 1914: 178). Aquesta versificació clàssica es combina amb una versificació popular d'heptasil·labs, per això trobem un registre noble i a la vegada oral, una llengua «*lente, onctueuse*» però també «*énergétique aussi et populaire*» (Pons, 1914: 179).

Després d'un pròleg que resulta un autèntic manifest per la Renaixença de les lletres catalanes al Rosselló (Pons, 1914: 178; cf. Vila & Prat, 2006: 336), es constaten diferents tipus d'elegies en el poemari del Pastorellet.⁹ També s'hi presencia molta literatura popular amb llegendes com «Lo salt de la donzella» o la llegenda del cor menjat de «Guillem de Cabestany». Val a dir que en «Lo salt de la donzella», apareix l'epígraf següent de Victor Hugo que ajuda a Pons (1958: 218) a plantejar la influència que exerceix la lectura de Victor Hugo en l'obra de Bonafont:

A minuit même un pâtre
Vit soudain apparaître une flamme bleuâtre
Qui montait ver les cieus !

En els primers versos de «Lo Salt de la Donzella» ressonen els versos d'Hugo: «Tocava mitja-nit la campana de Pena...» (Lo Pastorellet, 1882: 59).

Pel que fa a l'elegia heroica o tràgica, destaquen dos processos d'hipertextualització que efectua en dues elegies històriques i heroiques, les quals responen a aquest gènere típic renaixencista de recordar les memòries del país per constituir el relat nacional. Així, a partir de diversos fragments d'autors com l'advocat i historiador perpinyanenc Andreu Bosch de la Trinxeria, i de la llegenda històrica de base popular que li ha arribat oralment, Lo Pastorellet reescrui en dos poemes dos episodis de la història local (Aguilar Miró, 2021).

En «Bernat d'Oms» (Lo Pastorellet, 1887: 35), trobem una hipertextualització molt retòrica a partir d'elements de la natura personificats o metaforitzats: una *lacrimarum valle* que, després de la mort del governador, impregna la fauna i la flora del paisatge nord-català. En «Fam y sanch» (Lo Pastorellet, 1887: 1), un *jo* poètic trobador explicita la llegenda urbana i lúgubre dels vilatans de Perpinyà, utilitzant el present i l'estil directe, dibuixant amb tot tipus de detalls l'escena de la mare que menja el seu nadó i el destí final del cònsol Joan Blanca (Aguilar Miró, 2021).

A partir de la segona edició enriquida de 1914, *Ays y Albadès*, se suprimixen quatre composicions i se n'afegeixen dinou més, d'entre les quals set goigs. Amb aquesta publicació, segons Josep Sebastià Pons, «il a accompli

9 L'heroica o tràgica; la literària o oda a la llengua catalana; la pintoresca en honor al Canigó i al paisatge rossellonès; la bíblica o sagrada parafràsica, pietosa i mística; i, per últim, la més lírica o íntima, on el jo poètic es plany de la seua condició d'orfe i de la mort de la seua mare (Aguilar Miró, 2021).

la mission à laquelle il était prédestiné : relier les deux mouvements de la renaissance catalane, 1887 à 1910» (Pons, 1914: 179).

Els goigs del Pastorellet són mot lírics, fins al punt que Pons els prefeix abans que a les seues odes i elegies (Pons, 1914: 182). Himnes narratius i romans en honor als sants, a la verge i a Crist, són sempre vius en les ermites i evidencien la vertadera expressió de la vida popular (Pons, 1914: 182). Tenen estrofes entusiastes, amb paral·lelismes de pensament, característics de la poesia bíblica i sagrada, on l'autor expressa la seua fe i el seu desig de fer triomfar les tradicions orals religioses amb una energia admirable (Pons, 1907: 327).

Lo Pastorellet restaura alguns goigs la llengua dels quals estava repleta de castellanismes i els feia incomprendibles per al poble. Pons li retreu que hi hagi en els goigs alguns neologismes, ja que, sent un gènere popular, haurien de conservar les actituds primitives i hieràtiques, però en destaca la seva bellesa i el delit produït en llegir-los (Pons, 1914: 183). Una mostra d'aquest lirisme de Lo Pastorellet en el gènere popular dels goigs és la composició «Goigs de Santa Llúcia» (Lo Pastorellet, 1914: 89). El poema consta d'una tornada de quatre versos heptasíl·labs de rima encadenada:

Puix ab sa fé senyalada,
 ILLA vos diu son amor:
 Ampareu, Verge sagrada,
 Y sa vista y son cor.

Diversos processos retòrics s'hi palesen en aquest goig popular passat pel filtre literari de Bonafont. Així, trobem en la primera estrofa una personificació de la mar:

La Sicilia ditxosa
 Vos doná la llum del sol,
 Y sa mar blava y fressosa
 Gronxolá vostre bressol

La metàfora de la flor representa la Verge i el tòpic medieval de l'amor cortès d'exclusivitat i singularitat: «D'eixa terra regalada / Sou la més hermosa flor». A continuació s'hi efectua una comparació també a través de les flors «Qual lliri blanch de puresa, / Creixent al peu del altar» per expressar la virginitat de la Verge «Vostra virginal grandesa / Spectacle era singular».

Més endavant, el poema esdevé ja narratiu: després que la seva mare es deslliuri miraculosament d'una malaltia prop de santa Àgata, la Verge demana a la seva mare que li deixi donar tots els bens als pobres en senyal de gratitud a Déu. El pretendent de la Verge desencadena la seva ràbia:

Lo minyó que pretenia
Ser lo vostre rich espos,
Perdent tot lo qu'ell volia,
Se girá contra de vos:
Ja sa ràbia descarada
Fa d'ell vostre acusador.

A continuació, «Pascasi, tyrá terrible», tempta la Verge perquè renunciï a la seva fe cristiana, però ella s'hi nega i ell acaba sent degollada:

Quan ja veu que no podia
Vostra fé desarrelar,
Després de llarga agonía,
Ell vos va fer degollar

Amb la seva mort, el cel dona la benvinguda a la Verge: «Al cel canten vostra entrada / Los àngels en l'arpa d'or!». Trobem el poble d'Illa personificat «ILLA guarda la memòria / Del miracle en ella obrat» i el *jo* poètic insisteix com cada any tothom recorda la Verge i celebra la festa-major sagrada. Per finalitzar, a través d'una anàfora en l'última estrofa, demana felicitat a tothom qui pateix:

Al qui pateix de la vista,
Al qui ha perdut la fé,
Al qui, en sa vida trista,
Plora d'afany, d'anyoré:
Llúcia, Verge estimada,
Doneu-los llum y bonhor!

■ 2.3 Pau Berga

Pau Berga (Pesillà de la Ribera, Rosselló, 1866 – Royan, Charente Marítim, 1948) neix fill de petits propietaris pagesos i de família creient i monàrquica. Ingressa al Petit Seminari de Prada on excel·leix en l'estudi del grec i del llatí (Valls, 1995: 92); més tard es dedica als autors catalans i provençals com Verdaguer i Mistral (Berga, 1909: 6). El 1896 s'instal·la en Indoxina,

on dirigeix l'Escola Superior d'Obres Públiques del país i efectua obres d'enginyeria, amb anades i vingudes a la Catalunya del Nord fins jubilar-se.

Des de l'estranger, participa en les revistes nord-catalanes amb articles de diversa índole, com per exemple articles sobre ortografia, fonètica, versificació catalana, crítica literària i sobre literatura popular: «Études critiques sur les chansons catalanes» (1911–1912) o «Rondalles i contes vallespirencs de M. E. Caseponce» (1931). Rep els elogis de Jacint Verdaguer per la traducció de la part central del «Cant IV» de *Canigó*, publicat en 1886.¹⁰ El 1894 publica a la revista parisenca *La Plume* dues traduccions de *La Pàtria* (1884) de Verdaguer (Valls, 1995: 96) i en la revista indoxinesa *Le Topo* la traducció de la rondalla *Floridalba* del capítol V de *Solitud* de Víctor Català (Vidal, 1913: 251).

Els seus primers poemes apareixen entre 1890 i 1894 a la revista barcelonina *Il·lustració Catalana* (Valls, 1995: 92), els quals són modificats i reunits més tard en el recull *La Mare-Terra. Poesies rosselloneses* (1913). També presenta diverses composicions en la revista creada per Horaci Chauvet, *La Veu del Canigó*, com la narració «A la devota de Sant Antoni. Records de mainatge» o la faula «El llop i l'anyell», i traduccions de Ronsard (Valls, 1995: 113).

La relació íntima de Berga amb la literatura popular s'efectua des de ben petit. En el poema «Infantivoles» de *La Mare-Terra* (Berga, 1913a: 31–39) conta com un dia tornant de l'escola recita de memòria als seus pares una faula:

Entra i pare. I, ans de sentar-se a taula,
el nin els recita la seua faula,
tota, per cor, de cap a cap.
— «Ara mireu com la sab!»

Com Pépratx i altres autors nord-catalans,¹¹ tradueix La Fontaine al català en *Fables de La Fontaine. Traduïtes en vers catalans. Avec une préface et une étude sur l'orthographe et sur la versification catalanes* (1909). En el pròleg de vint pàgines (Berga, 1909: 9–29), justifica el perquè de la traducció de La Fontaine. Com remarca Valls, les faules traduïdes «resolen l'aculturació primera, concilien els deures d'escola –afrancesada– amb la llengua de casa» (Valls, 1995: 99).

10 «Que airós n'heu sortit! quins versos i quines estrofes les vostres! i com guanyen mos pobres pensaments, passant a eixa llengua francesa tan enèrgica, forta i concisa» (Valls, 1994: 23).

11 Consulteu Verdaguer (1973).

Més tard publica *Études critiques sur les chansons catalanes* (1913), obra que ja havia aparegut entre 1912 i 1913 a la revista *Ruscino*. Berga efectua una anàlisi poètica de les cançons populars classificada per temes: «L'amour», «Le ruralisme» i «La musique». Publica la cançó «Albada» a la *Veu del Canigó*, amb lletra i música del mateix autor (Berga, 1913b: 148–149). Des de 1922, Pau Berga recull expressions pintoresques i frases de mal dir en la secció «Diguis això» de *L'Almanac català-rossellonès* de la *Veu del Canigó* (Valls, 1995: 177).

La influència i presència de literatura popular en *La Mare-terra: Poesies rosselloneses* (1913) és més que notable. Aquesta obra, que segons Pons i Valls és tota feta «de ruralisme i de naturalisme» (Valls, 1995: 112), està dividida en tres parts: «Íntimes», «Quadros» i «La Terra». La primera part és la més lírica ja que correspon a la seua vida, des de la infantesa fins a la vellesa que està per venir. La segona part i la tercera part estan formades per narracions versificades i formes populars.

La composició «Albada» de la segona part (Berga, 1913a: 97–99), que ja havia aparegut musicada pel mateix autor i amb la partitura a la revista *La Veu del Canigó* (Berga, 1913b: 148–149), és una cançó formada per nou sextetes d'hexasil·labs amb rima aabccb dedicada a una jove. El jo poètic va a casa de l'amada per cantar-li: «A ta porta, estimada, / per cantar-te l'albada, / he vingut dematí». Però no és trobador («cap llaüt m'acompanya») sinó pagès («soc minyó de campanya»); pretén gronxar la son de l'amada per mitjà de l'albada assimilada a una cançó de bressol, com ho expressa a través de la comparació de la dida: «amb ma veu més melosa, / com dideta gelosa, / al nin fent la non-non». Després, compara els trets físics de la jove amb la fauna i la flora («Amb ta boca vermella, / com papalló amb poncella / [vull] besar ton front de lliri») i en la penúltima estrofa, i ella i el jo poètic esdevenen, en la imaginació futura, coloma i colom:

Tu seras ma coloma,
de blanca i fina ploma;
seré jo l colomí
pertot seguint l'aimía.

Una altra composició de la segona part és «Contes de la vora del foc» (Berga, 1913a: 70–74). El poema, amb un títol que situa ja al lector en el to popular del seu contingut, està format per dues parts: la primera part és una llarga estrofa de quaranta-sis versos, amb número de síl·labes irregular i rima variada; la segona part està composta per onze estrofes de sis versos,

els cinc primers versos de cada estrofa hendecasil·labs i el darrer de cada estrofa tredecasil·lab. En la primera llarga estrofa que serveix d'introducció, Berga reflexiona poèticament sobre la natura humana i ens situa en l'atmosfera misteriosa d'una nit d'hivern:

A l'hivern l'ànima sentida casí s'endola.
 Bé val l'afany diari per donar gust a la vida.
 La terra, despullada, arrudida,
 Se desconsola
 [...]
 Va com va. Perxò encara s'engalana
 el cap frèvol. Del ser al bell fundo,
 per més que geli, grilla l'alegría.
 Els ciutadans fan de la nit el díe;
 Desmemoriats, el ramolí sels emporta.
 Mira-ls: del teatre passen la porta,

Més endavant, es dirigeix al lector com si es tractés d'una escena teatral; l'incita a imaginar-se l'espai del poema, amb un joc d'ombres i amb l'ajuda de la personificació de les cases:

Ara gira't. Al vilatge, una trista lluminaria,
 pel carrer estret sense acera,
 fa al rare transeunt rostre de cera,
 i l'ombra movediça, estrafalaria
 de ses petjades pesuques
 tot lo llarg de les parets estira.
 Cada casa és una estàtua erta que mira
 amb els ulls de ses finestres cluques...

Continua en aquesta introducció narrant l'escena on la gent del poble es reuneix en una casa per contar i escoltar contes i rondalles:

Contra la paret, nuda, la taula
 ostenta l porró entelat, mig-ple de vi negre.
 Ara-ara, quina vetllada!
 Entorn de la llar, una munió de gent arrotllada,
 les cares al bon caliu alegre
 de la flama que espeterrella
 i s'enfila pel canó de la xamenella,
 atentiva para l'orella
 al rès pausat d'una vella rondalla

Al final d'aquesta introducció, en els darrers tres versos, torna a situar al lector en l'ambient de la nit, per mitjà de l'animalització del vent i el remor de conversa («rall») de la gent reunida per l'esdeveniment popular oral («la rondalla») que s'esdevindrà després:

Als cops de ventegaç que pels voltants udola,
Hasta als cossols la casa tremola...
El rall s'eixampla, i s desplega la rondalla.

En les sextetes que es desenvolupen a continuació, apareixen els contes tradicionals de por, com «el conte d'En Pere sense pò», on el personatge principal, Pere:

[...] ni de menjà s distreia
quan, xamenella avall, un mort li queia
membre per membre. Sense espant ni stupô.

Aquest conte procura feredat en els oients: «Ai ! quina escolta, els nins, i quins ulls grossos ! / Hasta als vells, la basarda els glaça l moll dels ossos». Més endavant es dirigeix en segona persona a la por en una estratègia de personificació que li permet reflexionar sobre aquesta sensació:

Por misteriosa, bé arreles fundo i dur
Al cor de l'home ! Por del negre defora,
De remors llunyes, gat que amb sa gata plora,
Goç que a la lluna llença sa llarga anyora,
Retruc de porta, freg de branca en un mur,
Fantasmes, animetes, temor de tot lo obscur!...

Quan la primera mostra de literatura popular s'acaba («Més un rat passa. La rondalla s'acaba»), és el torn de les «manyes» que contenen un conte popular: «Ara les manyes direm d'un aixirit / que s nomenava, com que era tot petit, / “Tira-calcetes” [...]». Per finalitzar, apareix la literatura popular meravellosa o de les rondalles de màgia i tots els elements que les caracteritzen:

Lo que amb delícia us trencarà la sòn,
veus falagueres a qui tot cor respon,
són les rondalles de prínceps i princeses,
de castells d'or, de còves que roten de riqueses:
“l'àguila verda” que espera al pescador;
o bé aquell jove fill de Rei que n'estima

a una Encantada que dorm, rosseta i prima,
per drac guardada que mata a qui s'arrima.

Per concloure aquest poema metaliterari, el *jo* poètic elogia la literatura popular quan es dirigeix a ella en segona persona del singular per personificar-la i presentar-la com una solució d'evasió als problemes de la vida i aportar escalfor anímica front el geliu hivern:

Oh! Dureu sempre, bonics encantaments!
Mentres, defora, per les denses tenebres
l'hivern escampa l'esgarrifança i ls gebres,
porteu a l'ànima escalfadores febres!
Com flamarada d'un punyat de sarments,
alceu, velles rondalles, suaus enlluernaments!...

Altres poemes de Berga són de creació pròpia i de temàtica i forma populars, com el llarg poema de vint pàgines «Festa Major» (Berga, 1913a: 75–94), dividit en nou parts on es desenvolupen les etapes d'aquest esdeveniment a través d'estrofes, versos i rima variats que s'adapten a cada part. Es tracta d'un quadre de costums populars. Segons Pere Vidal «[c]'est un admirable petit poème de psychologie sociale de notre pays. La langue, très pittoresque, très pressée, alerte, vive, est charmante et pleine de vérité» (Valls, 1990: 53).

Es constata igualment en la poesia escrita Berga la presència de cançons. Per exemple, en el diàleg entre el poeta i el riu en «Riu avall» (Berga, 1913a: 155–163) de la tercera part del poemari, en un moment, apareix una jove que renta la roba al riu i canta una cançó d'amor. En el poema «La verema» (Berga, 1913a: 164–180), en la cinquena part titulada «Cantarelles», apareixen les cançons populars d'origen manxec, les seguidilles:

A la verema
El sol no crema...
I la cansó reprèn son vol.
Ja la seguidilla,
Lleugera i senzilla,
De llavi a llavi va volant com parpallol

Els veremadors canten la seguidilla «burlanera / tendra o consellera». Més endavant, un dels que porta les semals del raïm, llença un refrany a una noia: «El sumater passa / i, amb veu que plau massa / li tira un refrany lleig que fa son front vermell».

■ 3 Conclusió

La tradició oral ha inspirat poetes i escriptors nord-catalans, i no els menys importants com acabem de veure. Certament, el primer motor d'aquest interès és l'amor per a la llengua catalana, o més ben dit l'amor al parlar local «tal com rajava ça enrere, quan no s'havia enterbolit i la gent ho sabia tot dir amb una frase escoladissa» (Pons, 1956: 14). El segon motor és el desig de perennitzar una visió del món, un esperit i una idiosincràsia pròpia del poble rossellonès «d'abans». I el tercer leitmotiv que uneix a tots aquests escriptors és la natura. Al Rosselló com a la Cerdanya, la Natura omnipresent, envolupant, venerada i glorificada per tots aquells poetes, es presta inevitablement al lirisme pastorívol: el Pirineu, els Aspres, el massís del Canigó, tots ells bressols de mites i llegendes, meravelles i encant. La muntanya hi és, massiva, eterna, el bosc protector i nutritiu, tot i que aterrador i fantasmagòric, les roques, els llacs, les aigües, els vells arbres, la boira, la foscor de les valls, les ombres, els sorolls, els crits de la fauna, els seus silencis i les innombrables fites del paisatge que la tradició religiosa s'ha fet seu: déus i fonts, roques, coves dels múltiples sants sanadors i protectors. Vegetal, animal i humans hi són íntimament lligats, interdependents. Tot allò propicia les visions o divagacions imaginàries, la creació lírica, poètica o fictícia. Qui millor que els nostres poetes per redescobrir el motiu, el conte, per aprofitar la llegenda, el mite que la imaginació popular ha modelat, abandonat, remodelat i oblidat de nou? Perquè eren fills, ells també, d'aquesta naturalesa prodigiosa i d'aquesta ruralitat crèdula i immutable durant segles,¹² en tenien un coneixement infús.

Tot i així, mentre la modernitat anava sepultant la llengua del Rosselló i bona part de la cultura tradicional, ben sovint aquests autors només en van poder captar «escorries» o «un canemàs mig desfèb» o fins i tot «una sola frase» com explica Cerdà a la seva introducció (Cerdà, 1961: 9–10); testimonis ínfims que van tornar a teixir, reformular en contes meravellosos, en llegendes quasi creïbles. De vegades reprenen històries de pobles «que ningú sap» —com escriu Brazès a la seva introducció (Brazès, 1965: 5–6)— «si són reals o fictícies», però que es fan un deure de transmetre per salvar-los de l'oblit ja que els narradors (*contaires*) han desaparegut i, amb ells, la tradició de sorprendre o fer somriure als seus oients.

12 Tots tenen un lligam estret amb el Vallespir, el Conflent o la Cerdanya, ja sigui per naixement o per viure-hi des de petits.

La darrera generació d'aquest petit món literari dels grans poetes i prosistes rossellonesos de la primera meitat del segle XX, tots amics i units entorn a la llengua catalana, anirà desapareixent i, amb ells, la inspiració pastoral i fantasiosa que els guiava. La ruptura comença a ser palpable als anys seixanta, la dècada següent la consagra: a mesura que la societat canvia ràpidament, la literatura nord-catalana s'emancipa de la tradició i de l'esperit que havia presidit fins aleshores, prenent altres camins, buscant nous materials, adoptant nous models, urbans, més llunyans, moderns, postmoderns, etc. Els plaers de la platja i de la costa desplacen l'antic amor al bosc i a la muntanya. La natura i la tradició popular cauen en l'oblit: cap fada més ballant sota la lluna, ja no més aranyes màgiques ni anguiles encantades, cap més Sant Pere baixant del cel per alliçonar els mortals, cap més ruc enraonador... Desapareguts l'encís de la inspiració i l'encant de les paraules de temps ancestrals i mons immemorials que interpretava la ploma del poeta o del narrador. El romanticisme tingué el seu temps. ■

■ Bibliografia

- Aguilar Miró, Estel (2021): «La hipertextualitat de Lo Pastorellet de la Vall d'Arles (Josep Bonafont) en *Ays. Elegías catalanas* (1887)», en: Rosselló, Ramon X. / Gregori Soldevila, Carme (coords.): *Jornada LITCAT d'Intergrups de Recerca. Transformacions, imitacions i altres formes de reescriptura*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans & Societat Catalana de Llengua i Literatura, 65–82.
- Albert i Corp, Esteve (2003): «Proemi de *La neu* i altres collites de muntanya», en Brazès, 167–169.
- Amade, Jean (1911): «La poésie populaire catalane», *Revue catalane* 57, 297–309.
- (1931): «Un conteur populaire», *Vallespir* 3, 15–16.
- Berga, Pau (1909): *Fables de La Fontaine. Traduites en vers catalans. Avec une préface et une étude sur l'orthographe et sur la versification catalanes*, Perpinyà: Imprimerie Comet, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=380942&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].
- (1913a): *La Mare-Terra: poesies rosselloneses*, Perpinyà: Imprempta catalana d'en J. Comet.

- (1913b): «Albada. Paraules i Musica d'En Pau Berga», *La Veu del Canigó* 61 (5/5/1913), 148–149, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=1128160&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].
- Berthelot, Martine (2018): «Catalunya del Nord», en: Samper Prunera, Emili / Oriol i Carazo, Carme (eds.): *Història de la literatura popular catalana*, Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, 510–543.
- Brazès, Edmond (1965): *Històries de veïnat*, Barcelona: Barcino (Col. Tramuntana).
- (2003): *Obres completes. L'univers d'Edmond Brazès* (ed. Mònica Batlle), Canet: Trabucaire.
- Camps, Christian (1986): *Deux écrivains catalans : Jean Amade, 1878–1949, Joseph-Sébastien Pons, 1886–1962*, Castelnau-le-Lez: Les Amis de J. S. Pons / Occitania.
- Cerdà, Jordi Pere (1961): *Contalles de Cerdanya*, Barcelona: Barcino (Col. Tramuntana).
- (2001): *La dona d'aigua de Lanós*, Perpinyà: Trabucaire.
- (2017): *Cants populars de la Cerdanya i el Rosselló*, edició de Jordi Julià i Pere Balart, Barcelona: Editorial Mediterrània.
- Guiscafrè, Jaume (2008): *El rondallari Aguiló. Transcripció, catalogació i estudi introductori*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pérez, Vicenç (2005): *Pau Berga. Présentation et anthologie*, Perpinyà: Publications de l'Olivier.
- Lo Pastorellet de la Vall d'Arles (1882): «Cúrta Enrahonáda», dins: Jofre, Antoni: *Las Bruxas de Carança, l'Escupinyada de Satanas, la Dona forta, etc., Visuradas, anotadas y aumentadas per lo Pastorellet de la Vall d'Arles, membre de la Societat de las Llenguas Romanas*, Perpinyà: Impremta de Carlós Latrobe, 5–7, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=0380455>> [data de consulta: 17/04/2021].
- (1887): *Ays. Elegías Catalanas*, Perpinyà: Latrobe, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=0385285&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].
- (1914): *Ays y albadés*, Perpinyà: Impremta Catalana Comet, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=0385287&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].

- Péprats, Justí (1880): *Ramellets de proverbis, màximas, refrans y adagis catalans, escollits y posats en quartetes*, Perpinyà: Imprempta de Carlós Latrobe, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=0366262&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].
- (1888): *Pa de casa. Llibret de versos d'En Pau Farriol de Ceret*, Perpinyà: Albert Julia Editor, <<https://mediatheque-patrimoine.perpignan.fr/view.php?titn=0385628&men=3&lg=FR>> [data de consulta: 17/04/2021].
- Pons, Josep Sebastià (1907): «Lo pastorellet et la renaissance en Roussillon», *Revue catalane* 11, 324–330.
- (1908): «Les ‘Contes Vallespirencs’», *Revue catalane* 14, 47–51.
- (1914): «La poésie du Pastorellet de la Vall d’Arles», *La Ven del Canigó* 7 (7/6/1914), 178–184.
- (1956): *Llibre de les set sivelles. Proses del Rosselló*, Barcelona: Selecta.
- (1958): «Le romantisme et la poésie catalane en Roussillon», *Tramontane* 416–417, 213–221.
- (31973): *Llibre de les set sivelles*, Barcelona: Selecta.
- Rifa, Jean / Teisseire-Dufour, Patrice (2004): *Des hommes et le Roussillon. Biographies*, Perpinyà: Trabucaire.
- Roca Ricart, Rafael (2021): «Verdaguer en italià i en occità: dues traduccions i una dedicatòria inèdites», en: Balas, Oana-Dana / Montoliu Pauli, Xavier (eds.): *Actes del Divuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Universitat de Bucarest, 2–6 de juliol 2018*, Barcelona / Bucarest: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Institut d’Estudis Catalans / Universitat de Bucarest, 376–387, <DOI:10.2436/15.8090.02.31>.
- Thòs i Codina, Terenci (1866): *Lo llibre de l’infantesa. Rondallari català*, Barcelona: Estampa y llibreria de Verdaguer.
- Verdaguer, Pere (1973): *Fabulistes rossellonesos*, Barcelona: Edicions 62.
- Valls, Miquela (1990): «Lettres à Pau Berga», *Conflent* 164, 36–68.
- (1994): «Correspondance de Pau Berga», *Conflent* 187, 23.
- (1995): «Pau Berga (1866–1948). Llengua i obra», en: *Jornades de la Secció filològica de l’Institut d’Estudis Catalans a Perpinyà (20 i 21 de maig de 1994)*, Barcelona / Perpinyà: Institut d’Estudis Catalans & Universitat de Perpinyà, 91–124.

— (2016): «Josep Sebastià Pons i la cançó popular», en: Lagarde, Christian / Berthelot, Martine / Grau, Marie (eds.): *Aspects de la literatura de Catalunya del Nord*, Perpinyà: Trabucaire, 77–96.

Verdaguer, Pere (1973): *Fabulistes rossellonesos*, Barcelona: Edicions 62.

Vidal, Pierre (1913): «Hommage public rendu à Victor Català», *Ruscino. Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon et des autres Pays Catalans* 2 (abril–juny), 249–253.

Vila, Pep / Prat, Enric (2006): «Lo Pastorellet de la Vall d'Arles (Josep Bonafont) en el centcinquantenari del seu naixement», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 47, 335–374, <<https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/view/54586/63436>> [data de consulta 17/14/2021].

- Estel Aguilar Miró, Universitat de Perpinyà Via Domínica, 52 avenue Paul Alduy, F-66000 Perpinyà, <aguilarmiro@gmail.com>.
- Martine Berthelot, Universitat de Perpinyà Via Domínica, 52 avenue Paul Alduy, F-66000 Perpinyà, <berthelo@univ-perp.fr>.